

hodočašća

ZAGREBAČKI BISKUPI I BISTRičKI ŽUPNICI U PROŠTENIČKOJ OBNOVI MARIJE BISTRICE U POSLJEDNJIH 300 GODINA

Ante SEKULIĆ

Širok je naslov rada, a arhivska grada obilata, pa će prebogata pa je obradba zamišljena u ovoj prigodi kao temeljitiji nacrt za opsežniju raspravu. Zbog toga je ovaj rad razdijeljen u slijedeća poglavlja: 1. Uvod, 2. Marija Bistrica kao prošteničko mjesto, 3. Zagrebački biskupi od 1684. godine do naših dana i njihova zauzetost oko prošteništa, 4. Josip Galjuf i Maksimilijan Vrhovac u obrani prošteništa, 5. Bistrički župnici i njihov prinos razvoju prošteništa Marije Bistrice, 6. Značajke razvoja prošteništa u tri posljednja stoljeća, 7. Zaključak. Na kraju rada zabilježena je grada i literatura i sažetak na njemačkom jeziku.

1. UVOD

U tri stoljeća nakon srpanjskih dana 1684. godine kada je pronađen „pomalo zaboravljeni Marijin kip”¹ u *Bistrici*, u svjetskoj, crkvenoj i narodnoj povijesti bilo je potresnih i prekretničkih zbivanja koja su širila ili sužavala putove koji su vodili k Marijinom svetištu. Misli se da su u slučaju Marije Bistrice glavni krivci za zanezanost oko Marijina kipa bili Turci, jer kad su oni provalili do *Konjšćine*, spomenuti je kip zakopan pod pjevalištem u bistričkoj župnoj crkvi sv. Petra i Pavla, a zatim je i zazidan u udubini crkve.²

No Turci nisu ništa izravno učinili župi, crkvi i kipu Marijinu, ali je jedva pola stoljeća nakon njihova odlaska iz hrvatskih krajeva, pogibelj zaprijetila iz carskog Beča zajedno s njemačkim „prosvjetiteljstvom” — u doba *Marije Terezije* i sina joj *Josipa II.* okrunjenih i ovjenčanih naslovima „apostolskog veličanstva”. Zato se čini razložitim upozoriti da je zagrebački biskup *Martin II. Borković*³ potaknuo

1 Josip BUTURAC, *Marija Bistrica 1209–1980*. Marija Bistrica, 1981, 68. (kratica BMB + str.)

2 Isto djelo, 67.

3 Martin BORKOVIĆ (Martinus II. Borkovich) bio je zagrebački biskup od 1667. do 1687. Bio je pavlin i vrhovni poglavar svojega reda (biran god. 1644. i 1657.), a trsio se oko crkvene stege i duhovnog preporoda vjernika. O njemu će još biti spomena u ovom radu. Usp. *Šematizam zagrebačke nadbiskupije 1966*, Zagreb, 1966, 37–38. (kratica ŠZNb + str.)

i pridonio da se Marijin kip pronađe i postavi na glavni oltar, ali je nepuno stoljeće nakon njega *Josip Galjuf*⁴, također zagrebački biskup, učinio srčan i golem napor za očuvanje Marijina kipa i Gospina prošteništa od nasrtaja pohlepe i zabrane. Za očuvanje i obranu Marije Bistrice velik je prinos dao u prvom desetljeću XIX. stoljeća biskup *Maksimilijan Vrhovac*.⁵

Razlika u društvenim odnosima u Borkovićevo doba i onih marijoterezijanskih, odnosno jozefinističkih je velika, ali je u povijesnoj prosudbi teško utvrditi koja je od dvije pogibelji bila veća i dalekosežnija. Sigurno je, naime, da je „kršćanski puk grnuo u Marijanska prošteništa, pun žive vjere, pun duboke pobožnosti, žarko je molio i činio zavjete”⁶ u doba kad su pogibelji bile veće i život tjeskobniji, ali mjerila o životnim teškoćama nisu uvijek jednaka, niti društveni staleži u svim vremenima žive u jednakim životnim uvjetima.

Marija Bistrica je drevno hrvatsko marijansko prošteništa, poznato u nizu naših prošteništa (*Trsat, Remete, Sinj, Tekija, Bunarić* i dr.), ali ne najstarije. Ono je u sjevernoj Hrvatskoj najposjećenije i najpoznatije, a nedavnom odlukom našeg episkopata proglašeno je narodnim svetištem. *Conspectus geographicus* u prilog je Mariji Bistrici⁷ koja se smjestila u našem Prigorju s rasutim područjem između gorskih kosa, s nizom dolova i manjih potoka. Naselje ima svoju povijest, a u posljednja tri stoljeća kao hodočasničko mjesto nije uvijek bilo jednako posjećeno niti je u svim stoljetnim razdobljima imalo utjecajno značenje na vjerski život hrvatskog naroda. To nije bilo vezano za gradnju i uređenje Gospina svetišta, nego je zauzetost mjesnih župnika, posebice zagrebačkog biskupa pridonosila intenzitetu i frekvenciji vjernika. Stoga se čini uputnim da se u ovom radu zanemari u stanovitom smislu izgradnja bazilike, njezino uređenje i ostali podaci s tim u svezi, jer se značenje Marije Bistrice u suvremenom svijetu i među Hrvatima shvaća (i želi shvatiti) kao žarište obnove i preporoda čudoredno-vjerskog života u nas. Iz proštenišne povijesti Marije Bistrice zrači poruka našim suvremenicima i majčinska Marijina skrb za hrvatskog čovjeka koji trinaest stoljeća vojuje na svojem križnom putu, na tlu koje je uvijek bilo razmeđe i razbojište sudbonosnih suprotnosti.

Bistrički župnici i zagrebački biskupi znali su značenje bistričkog prošteništa i željeli su – ne uvijek jednakom snagom i zalaganjem – okupljati vjernike pod

4 Josip GALJUF (Joseph Galluif) upravljao je zagrebačkom biskupijom od 1772. do 1786. Podrijetlom je bio Varaždinac, a biskupsku posvetu primio je u Đakovu 14. veljače 1773. Bio je plemenita srca i odlučan branitelj prošteništa u Mariji Bistrici. Usp. ŠZnb, 41–42.

5 Maksimilijan VRHOVAC (Maximilianus Joseph Verhovacz de Rakitovac) naslijedio je na zagrebačkoj biskupskoj stolici J. Galjufa, a za biskupa je posvećen 13. travnja 1788. u Požunu. Osnovao je oko 100 novih župa, brinuo se za odgoj mladeži i za stegu klera, povećao je Metropolitansku knjižnicu, nastojao je oko izgradnje zakladne bolnice u Zagrebu, a pridonio je u izradbi nacrtu za plovnost Kupe od rodnoga mu Karlovca do Broda, te za cestu od Karlovca do mora. Okružnicom od 26. srpnja 1813. pozvao je svećenstvo na skupljanje narodnog blaga, a 1788. godine dokinuo je stari zagrebački obred i zamijenio ga rimskim. Dugo je upravljao zagrebačkom biskupijom, od 1787. do 1827. Usp. ŠZnb, 42–43.

6 BMB, 67.

7 *Geografija SR Hrvatske*. Središnja Hrvatska, I, Zagreb, 1974, 190, 192. i 200; II, Zagreb, 1974, 78, 82. i 85.

Marijino okrilje, poglavito u lomovima narodne povijesti, u tegobnim društvenim preinakama, u poteškoćama koje nisu bile malene. Na temelju podataka i literaturne na to se želi upozoriti u ovom radu.

2. MARIJA BISTRICA KAO PROŠTENIČKO MJESTO

Za Mariju Bisticu, „mjesto ležeće tako rekuć u srcu Hrvatskog zagorja, napučeno skroz čistim hrvatskim pukom”,⁸ već je spomenuto da je prigorsko naselje na nadmorskoj visini od 191 m, dok je Bistričko humlje na 282 m (poznati su *Vinski vrh*, *Sv. Vid*), a društveno-upravno pripada općini *Donja Stubica*. Po tipu naselja Marija Bistrica je ušoreno selo s velikim izgledima da se razvije u gradić.⁹ Bistričko žiteljstvo bavi se uglavnom poljodjelstvom, ali u novije doba prenaseљenost i neplodnost tla upućuje stanovništvo prema Zagrebu i drugim krajevima.¹⁰

O staroj bistričkoj crkvi sačuvan je opis iz 1622. godine nastao pri kanonskom pohodu. Bila je na brežuljku, oko nje se nalazilo groblje. Crkva je bila zidana, s drvenim stropom, a iznad svetišta bio je svod. Nutarnji su zidovi bili oslikani, ali neskladno, „parietes depicti turpissimo modo”. U njoj su bila tri oltara, a glavni je bio posvećen sv. Petru.¹¹

Međutim, u bilješkama kasnijih kanonskih pohoda postoji niz opisa stare bistričke crkve,¹² ali među tim podacima najznačajniji su oni o čudesnom Marijinu kipu.¹³ Prema legendi, kip se najprije nalazio na brežuljku Vinski vrh, udaljenom pola sata hoda od župne bistričke crkve. U tamošnjoj crkvi bio je poznat i čašćen, a kad je po župnikovoj prosudbi, prijetila turska pogibelj, kip je 1545. godine – kako je spomenuto – prenesen u crkvu, gdje je najprije zakopan pod pjevalištem; godine 1650. isti je kip zazidan u udubinu crkve pa je iz stijene „virilo samo Marijino lice”¹⁴.

O umjetničkoj vrijednosti bistričkoga Marijina kipa, koji je 1684. godine pronađen na mjestu gdje je bio uzidan, ima objelodanjenih mišljenja koja se mogu sažeti

---

8 BMB, 51.

9 Vidi bilj. 7. – Dragutin HIRC, *Prirodni zemljopis Hrvatske*, I, Zagreb, 1905, 140–142. – Ivan Krst. Tkalcic, *Povijestni spomenici Zagrebačke biskupije*, Zagreb, 1873, 18–20. – Ivan BOJNIČIĆ, *Darovnice kralja Ferdinanda I*, Zagreb, 1906. i dr.

10 Usp. *Osamdeset godina poljoprivrednog zadrugarstva Hrvatskog zagorja*, Zagreb, 1980, 60–62. – BMB, 7–8.

11 *Kaptol. vizitacije*; Različna 1/V. Kanonski pohod za biskupa Benedikta II. VINKOVIĆA koji je upravljao zagrebačkom biskupijom od 1637. do 1642. Rodio se u Jastrebarskom, stekao je izobrazbu u Kolozsváru, Beču i Bologni. Za biskupa je posvećen 19. ožujka 1634. u Beču, a 2. svibnja 1637. imenovan je zagrebačkim biskupom. U izvještaju o svojim kanonskim pohodima zabilježio je oštre zamjerke o ponašanju svećenika.

12 U *Nadbiskupskom arhivu* ima ukupno 214 *protokola* u 30 svezaka o kanonskim pohodima. O spomenutim vizitacijama usp. Metod HRG – Josip KOLANOVIĆ, *Kanonske vizitacije Zagrebačke (nad)biskupije. Croatica christiana periodica*, god. VI. (1982.), br. 10, str. 116–168.

13 *Nadbiskupski arhiv*, Kanonske vizitacije, Protoc. 49/V, str. 141–146.

14 BMB, 67.

u nekoliko rečenica. Najprije, kip je starinski, izradila ga je ljudska ruka, ali ne posebno umjetnički vješto. Donji dio kipa izveden je „po nekom starom uzoru” iz takozvanog gotičkog umjetničkog razdoblja, dok je gornji dio samostalno i izvorno djelo, jamačno rad kipara pučanina. „Majka nosi tipične forme i crte naše rase i zagorskoga seljačkog svijeta. Lice je okruglo s prostodušnim osmijehom, kao i danas u seljačke djevice u svečanom i uzbuđenom času. Vlasi su brižno učešljane i na starački način u vitice pletene i pokrivaju uši i sljepoočnice, kako je to još i danas u običaju u mnogim našim krajevima.”¹⁵

Pisac najnovije monografije Marije Bistrice, kulturni djelatnik i pisac povijesnih rasprava Josip Buturac,¹⁶ bilježi u svojoj knjizi da se počeci bistričkog prošteništa „osnivaju na nekim legendama koje su zapisane u starijim spisima bistričke župe”.¹⁷

Jamačno su vjernici štovali Marijin kip još dok je bio na Vinskom vrhu, jer se tadašnji bistrički župnik *honorabilis dominus Paulus plebanus de Bysthricza* ne bi trsio da ga skloni u župnu crkvu. Spominje se da je 1588. godine župnik *Luka* uvečer opazio svjetlo u crkvi pod korom te sutradan dao ondje kopati i pronašao Marijin kip. J. Buturac spominje taj događaj, ali u redosljedu bistričkih župnika nema župnika Luke, nego je 1574–1590. u Bistrici župnikovao *Antun Plavačić* (*Plawachych*).¹⁸ Pouzdanije su vijesti o župniku Petru *Brezariću*, ali spomenuti pisac J. Buturac najprije piše da se Marija ukazala župniku *Brezariću* „u drugoj nedjelji mjeseca rujna”,¹⁹ a pedesetak stranica dalje da mu se „prve nedjelje mjeseca srpnja Majka Božja dva puta ukazala: na propovjedaonici i na putu iz Bistrice prema Podgrađu, feudalnom dvorcu kolatora župe”²⁰.

Prilikom pronalaska zazidana Marijina kipa spominju se zagrebački biskup *Martin II. Borković*, kanonik kustos Marija *Stoklas*²¹ i bistrički župnik Ivan *Molitoris*.²² Prema podacima, kip je pronađen u subotu 15. srpnja 1684, a prvo je čudo zabilježeno slijedećeg dana, u nedjelju 16. srpnja 1684.²³ O svemu je tome pisao

---

15 BMB, 32.

16 Josip BUTURAC, rodio se 14. studenog 1905. u Grabarju kraj Slav. Požege. Svećenik je i kulturni djelatnik koji je napisao niz povijesnih rasprava. Umirovljen je i živi u Lovrečini Gradu kraj Vrbovca. Među njegovim monografijama, najnovija je o Mariji Bistrici.

17 BMB, 67.

18 Usp. BMB, 67. i str. 102. (Antun PLAVAČIĆ sudjelovao je na biskupijskoj sinodi koju je 1574. godine sazvaio biskup Juraj DRAŠKOVIC, usp. SZNb, 34.)

19 Usp. BMB, 67.

20 BMB, 104. (Godina nije sporna niti su sporni propovjednici i put prema Podgrađu, ali je zabuna oko mjeseca – rujna ili srpanj – i nedjelja: druga u rujnu ili prva u srpnju.)

21 Lj. IVANČAN, Podatci o zagrebačkim kanonicima od godine 1193–1924. Rukopis, ad an.

22 Ivan MOLITORIS bio je župnik u Mariji Bistrici od 1680. do 1688. U knjizi J. Buturca ubilježene su dvije godine početka župnikovanja – godine 1679. (str. 68.) i 1680. (str. 104.).

23 Prema podacima Andrije IVŠIĆA, V. NORŠIĆA (Povijest župe Marija Bistrice), Iv. KRIZMANIĆA, J. BUTURCA i dr.

bistrički župnik Andrija Ivšić (Iffsic)²⁴ i počeo je bilježiti zagovore i pomoći koje su vjernici i hodočasnici primili časteći Marijin kip i utječući se njezinoj zaštiti.²⁵

Glas o Mariji Bistrici pronio se svijetom, posebice u habsburškim zemljama, pa su vjernici hodočastili iz svih hrvatskih krajeva, zatim iz južne Ugarske te zaladske i šomodske županije, iz Štajerske i Kranjske. Hrvatski je sabor 20. listopada 1719. zaključio da će u crkvi Bl. Djevice Marije u Bistrici podići dostojan veliki drveni oltar, pozlaćen i oslikan. Oltar je doista podignut 1715. godine.²⁶

Vrhovni rimski svećenici opskrbili su Mariju Bisticu prošteničkim povlasticama: *Benedikt XIV.*²⁷ podijelio je povlasticu potpunog oprosta svim bistričkim hodočasniciima koji prime sakramente i izmole propisane molitve; *Klement XIII.*²⁸ odobrio je osnutak *Bratovštine sv. Škapulara*; *Lav XIII.*²⁹ darovao je zlatno i urešeno podnožje Gospi Bistričkoj; *Pio XI.* uzdigao je 4. prosinca 1923. prošteničku crkvu na dostojanstvo *male bazilike*.³⁰ Godine 1971. proglasila je naša biskupska konferencija ovo proštenišće hrvatskim narodnim marijanskim svetištem za katolike svih hrvatskih krajeva.³¹

Hodočasnički posjeti Bistrici nisu uvijek bili jednako učestali. Tijekom tri stoljeća bilo je razdoblja silne gorljivosti, ali i smanjenja broja posjeta. Društvene i gospodarske prilike imale su utjecaja, ali i prometne veze. Istina, nekoć je hodočasnik iz daleke Bačke našao snage za dolazak Mariji u pohode, ali učestalosti hodočašća pridonijele su ceste koje su građene 1878. (Kašina – Laz – Marija Bistrica), zatim željeznička pruga 1886. godine (Zaprešić – Zlatar Bistrica – Varaždin – Čakovec); u novije doba Marija Bistrica je dobro povezana s ostalim krajevima i pristupačna je svim prometnim sredstvima.³²

Za vjersko-vjernički život daleko je značajnije kako su hodočašća pripremana, kako su izvedena i koji su dojam i pečat ostavljala na život župe i kraja. Čini se zato da u vezi s hrvatskim narodnim prošteništem u Mariji Bistrici treba što prije i što temeljitije proučiti kako je i kojim oblicima vjerničkoj zajednici u hodočasničkoj župi ili na širem području naviještana poruka evanđelja, protumačena ulo-

24 Andrija IVŠIĆ (Iffsic) bio je župnik u Bistrici od 1688. do 1719. Postao je zagrebački kanonik 1706. godine na prijedlog biskupa Martina III. BRAJKOVIĆA. Usp. Lj. IVANČAN, nav. dj., ad an.

25 BMB, 68: „Od 1688. do 1786. zabilježeno je u svemu 1109 čudesnih događaja...”

26 Isto djelo, 68–69.

27 BENEDIKT XIV. bio je vrhovni svećenik od 1740. do 1758.

28 KLEMENT XIII. upravljao je Crkvom od 1758. do 1769. Bilo je to doba prosvjetiteljskih misli i postupaka.

29 LAV XIII. je poznati papa koji se u doba društvenih lomova u Evropi zalagao za društvene preinake i socijalnu pravdu (enc. *Rerum novarum*).

30 PIO XI. bio je na čelu Crkve nakon prvoga svjetskog rata i za pontifikata je bio zauzet za obnovu crkvenog života. U složenim prilikama između dva rata odlučno je branio ljudska i crkvena prava (encikl. *Quas primas, Mit brennender Sorge* i dr.).

31 U povodu održavanja *Šestog međunarodnog mariološkog kongresa*, 6–12. kolovoza 1971. i XIII. marijanskog kongresa održanog 14. i 15. kolovoza 1971.

32 Luka DEPOLO, Čudotvorna „Crna Gospa” Bistrička (4). *Glas Koncila*, XXIII. (1984.), br. 10 (530), 13. svibnja 1984., 18.

ga, značenje i vrijednost hodočašća Mariji. Odredbe crkvenog učiteljstva jesu vrhovne norme; oblici i modeli u našim su danima najčešće oblikovani po uzoru na zapadne kršćanske Crkve (Njemačka, Italija, Francuska), a primjena i izvedba bila je i ostala u rukama našega svećenstva. No misao i rasprava o tome prelazi okvire ovoga rada.

3. ZAGREBAČKI BISKUPI OD 1684. GODINE DO NAŠIH DANA I NJIHOVA ZAUZETOST OKO PROŠTENIŠTA

Spomenuto je već da je za početke bistričkog prošteništa značajna 1684. godina kada je zagrebačkom biskupijom upravljao Martin Borković, pavlin. Na njegov poticaj zazidani Marijin kip otkrio je župnik Ivan Molitoris, a nedavno je objelodanjeno kako je M. Borković spomenuo bistričkom župniku da se sjeća iz mladih dana bosonogog hodočašća u Bistricu.³²

U povijesti hrvatskog naroda i pavlinskog reda Martin Borković je ostavio svijetao trag; revnovao je oko štovanja Marije,³³ težio je za duhovnim preporodom klera i vjernika, za izobrazbom svećenika,³⁴ održao je četiri biskupijske sinode (1669, 1673, 1677. i 1687.);³⁵ učinio je što je god mogao da spasi živote Petra Zrinskog i Frana Krste Frankopana.³⁶ Borković je kao biskup proširio zagrebačku stolnicu, obnovio biskupski dvor, pomagao u gradnji grkokatoličkog sjemeništa i sirotišta u *Vlaškoj ulici*, tiskao je zagrebački brevijar (3. izdanje), a posebice se isticao kao krepostan i učen čovjek.

Od Martina Borkovića, u čije je vrijeme otkriven i stavljen na oltar čudesan Marijin kip u Bistrici, zagrebačkom je biskupijom upravljalo do naših dana jedanaest biskupa³⁷ i sedam nadbiskupa – nakon što je papinskom bulom od 11. prosinca 1852. uzdignuta na stupanj nadbiskupije.³⁸ Među nadbiskupima kardinali su bili

33 ŠZNb, 38.

34 Isto djelo, 37. – Primjerice, nitko nije mogao biti ređen prije negoli je položio ispit iz filozofije i moralnog bogoslovlja.

35 *Constitutiones synodales ecclesiae Zagrabienis, Zagrabiae, 1805, 134–147.*

36 Usp. Franjo RAČKI, *Isprave o uroti bana Petra Zrinskog, Zagreb, 1873. – Haus - Hof- und Staatsarchiv, Wien: Hungarien, Verschworeakten, Fasz. 282–330. – ŠZNb, 38.*

37 Zagrebački biskupi nakon Martina Borkovića bili su: Aleksandar MIKULIĆ (Alexandar I. Ignatius baro Mikulich de Brokunovecz) od 1688. do 1694, Stjepan ZELIŠEVIĆ (Stephanus IV. Selischevich de Gaczka) od 1694. do 1703, Martin BRAJKOVIĆ (Martinus III. Braikovich) od 1703. do 1704, Mirko ESZTERHAZY (Emericus comes Eszterházy de Galantha) od 1702. do 1722, Juraj BRANJUG (Georgius II. Braniugh) od 1723. do 1747, Franjo KLOBUŠICKI (Franciscus II. Klobusiczky) od 1748. do 1751, Franjo THAUSZY (Franciscus III. Thauszy) od 1751. do 1769, Ivan PAXY (Ioannes VII. Paxy) 1771. godine, Josip GALJUF (Joseph Galliuiff) od 1772. do 1786, Maksimilijan VRHOVAC (Maximilianus Joseph Verhovacz de Rakitovecz) od 1787. do 1827, Aleksandar ALAGOVIĆ (Alexander II. Alagovich) od 1829. do 1837.

38 Već je biskup Martin BRAJKOVIĆ radio oko uzdignuća zagrebačke biskupije na stupanj nadbiskupije, ali tek je u općem narodnom preporodu *Hrvatski sabor* zaključio 1845. da najveća hrvatska biskupija bude uzdignuta na stupanj nadbiskupije i tako Hrvatska postane u crkvenoj upravi nezavisna od Ugarske. Zagrebačka je, naime, biskupija od osnutka (između 1093. i prve polovice 1095. godine) bila podređena ostrogonskoj nadbiskupiji (usp. *Felicijanovu ispravu* iz 1134. godine), a od 1180. postala je sufraganska biskupija bačko-kaločke nadbiskupije.

Juraj Haulik (Georgius III. Haulik de Várallya), Alojzije Stepinac (Aloysius Stepinac), Franjo Šeper (Franciscus Šeper) i Franjo Kuharić (Franciscus Kuharić).

Nije sasvim pouzdano za vrijeme kojega je biskupa utemeljena bistrička župa, ali se u popisu 1334. godine izrijekom spominje: *item ecclesia beati Petri de Bistricha*. Taj je popis načinjen u doba biskupa Ladislava Kobola (Ladislaus de Kobil).³⁹ U svojoj knjizi J. Buturac pripominje: „Ni u Zagrebu ni u Rimu nema nekog starijeg dokumenta koji bi mogao nešto svjedočiti o bistričkoj župi.”⁴⁰ Međutim, u zagrebačkom *Kaptolskom arhivu*⁴¹ i u naknadno objelodanjenim popisima župa može se pratiti stanovit slijed događaja u životu i razvoju župe u Mariji Bistrici.⁴² Sve do XVIII. stoljeća župna bistrička crkva bila je posvećena sv. Petru, odnosno sv. Petru i Pavlu. Značajna je za proštenišnu bistričku crkvu 1731. godina. Tada je zagrebački biskup Juraj Branjug⁴³ svečano posvetio crkve, 15. srpnja 1731, u nedjelju na dan sv. Margarete. Spomenuta je nedjelja određena da bude Dan posvete crkve.⁴⁴ Crkva je posvećena u čast Majke Božje Snježne pa je postala marijanska proštenjarska crkva⁴⁵ za vrijeme petog nasljednika Martina Borkovića.

Za zagrebačku biskupiju na prijelazu iz XVII. u XVIII. stoljeće vezani su u stanovitom smislu bačko-kaločki nadbiskupi *Gabrijel Herman Patačić de Zajezda*⁴⁶ – najprije zagrebački kanonik, zatim srijemski biskup i konačno bačko-kaločki nadbiskup, – pa *Franjo Klobušicki*,⁴⁷ najprije biskup Sedmogradске, zatim

39 Ladislav KOBOL (Ladislaus de Kobil) bio je prije imenovanja zagrebačkim biskupom 13. ožujka 1326. prepoštom u *Titelu*, u tadašnjoj bačko-kaločkoj nadbiskupiji (danas subotička biskupija). Imenovan je 24. ožujka 1343. bačko-kaločkim nadbiskupom i iste godine otišao iz Zagreba. Usp. S. KATONA, *Historia metr. ecclesiae Colocensis*, II. Colocae, 1800. sub nom. et num.

40 BMB, 24.

41 *Kaptolski arhiv*, Zagreb, ACA f 91, nr. 28; f 92, nr. 40, 56.

42 Franjo RAČKI, *Popis župa, Starine JAZU*, IV.

43 Juraj BRANJUG (Georgius II. Braniugh) bio je na čelu zagrebačke biskupije od 1723. do 1747. Rodio se u zagorskom selu 11. studenog 1677. Naobrazbu je stekao u Zagrebu, Beču i Bologni. Lj. Ivančan ga u rukopisnom djelu „Podatci o zagrebačkim kanonicima” spominje među onima koji su bili kanonici, a postali su biskupima (usp. str. 1121 – 1123.). Kralj je 20. kolovoza 1723. imenovao J. Branjuga zagrebačkim biskupom, a kad je Sv. Stolica potvrdila 1728. godine to imenovanje, posvećen je 7. ožujka 1728. za biskupa u Beču. Za njega je zabilježeno da se „posvetio duhovnom uzdizanju povjerenog stada” (ŠZNb, 40), da je osnivao nove župe, podizao crkve, održao je sinodu svoje biskupije i odlikovao se požrtvovnošću, blagošću, darežljivošću i učenošću.

44 U knjizi BMB, 39, napisano je tumačenje da je Dan posvete crkve određen zato jer se „na tu nedjelju 1688. dogodilo prvo čudo pred čudesnim kipom B. D. Marije”. To nije u skladu s podatkom na 68. str. spomenute knjige. Zabilježeno je, naime, da se prvo čudo dogodilo u nedjelju 16. srpnja 1684. (*blagdan Gospe Karmelske*) s uzetom kćerkom Katarinom plemkinje Magdalene PAULEC. Taj je podatak objelodanjen ponovno ovih dana u spomenutom članku L. DEPOLA u *Glasi Koncila* (br. 10/1984.).

45 BMB, 39.

46 St. KATONA, nav. dj, 181–272.

47 Franjo KLOBUŠICKI (Franciscus II. Klobusiczky) rodio se u ugarskoj baranjskoj obitelji, nekoć slavenskoj, 1708. godine (u St. *Katone* godina rođenja 1707.). Zagrebačkom biskupijom upravljao je nepune tri godine, a kad je u srpnju 1751. postao bačko-kaločkim nadbiskupom, upravljao je tamošnjom crkvom devet godina; umro je 1760. godine. Dok je bio zagrebački biskup, bio mu je *Adam Baltazar Krečelić* kanonikom a latere i po-

zagrebački od 1748. do 1751. kada je krajem srpnja postao bačko-kaločkim nadbiskupom, i *Adam Aleksandar Patačić de Zajezda*⁴⁸ koji je bio zagrebačkim kanonikom od 1741. do 1760, a zatim je postao bačko-kaločkim nadbiskupom.

Između spomenute trojice crkvenih dostojanstvenika neposredno je za zagrebačku biskupiju vezan Franjo Klobušicki jer je njome upravljao i 1749. godine obavio kanonski pohod Marije Bistrice.⁴⁹ Međutim, teško je utvrditi koliko su spomenuti biskupi promicali štovanje Gospe Bistričke, ali crkveno-pravni odnosi Bačko-kaločke nadbiskupije i Zagrebačke biskupije te osobna povezanost s Crkvom i prilikama u Hrvata dopuštaju takav zaključak, a poglavito kad se ima na umu da je na širokom području ondašnje bačko-kaločke metropolije živjelo mnoštvo hrvatskog puka.

Franjo Thauszy je biskup o kojem je A.B. Krčelić⁵⁰ zabilježio negativno mišljenje, ali u njegovo je doba obavljena 1753. godine vizitacija u Bistrici.⁵¹ Bio je namjesnik banske časti, osnovao je sjemenište u Požegi, a u njegovo je doba tiskan *Cantuale processionum pro Ecclesia Zagrabiensi* (Beč, 1751.) i treće izdanje *Citare Octocorde* (Zagreb, 1757.). Franjo Thauszy je objelodanio i dva svoja vjersko-poučna djela.⁵²

Dva su biskupa posebice pridonijela napretku prošteništa u Mariji Bistrici u doba Marije Terezije i njezinog sina Josipa II. U godinama raširenih prosvjetiteljskih misli Josip Galjuf i Maksimilijan Vrhovac obranili su i sačuvali hrvatsko bistričko prošteništa, pa njihova obrana zaslužuje posebno poglavlje, a za biskupa Aleksandra Alagovića u povodu kanonskog pohoda Mariji Bistrici (1. lipnja 1820.)⁵³ nastao je rukopis župnika Ivana *Krizmanića: Bistricensis ecclesiae descriptio*.⁵⁴

U bilježkama raznih kanonskih pohoda u razdoblju od 1695. godine pa sve do prvoga desetljeća XIX. stoljeća ima podataka o crkvi, župnom dvoru, kapelanu i iz njih je po bilježkama o župljanima J. Buturac napisao slijedeći zaključak:

---

magao mu u poslovima. F. Klobušicki je u ustrojstvu biskupije ustanovio 1749. godine consistorium – konsistorijalno vijeće – kao pomoć u upravi biskupijom. Prvi članovi toga vijeća bili su kanonici. Usp. St. *Katona*, nav. dj., 287–302, ŠZNb, 40, 50.

48 Adam Aleksandar PATAČIĆ *de Zajezda* upisan je među zagrebačkim kanonicima, usp. Lj. IVANČAN, Podatci (...), s nom. – O životu i biskupstvu Ad. Al. Patačić usp. St. *Katona*, nav. dj., 347–392.

49 *Nadb. arhiv*, Kan. vizitacije, 58/XIV, god. 1749.

50 Adam Baltazar KRČELIĆ (1715–1778.), zagrebački kanonik i pisac. Značajna su mu latinska djela: *De regnis Dalmatiae, Croatiae, Slavoniae notitiae praeliminares* (Zagreb, 1770.), *Historiarum cathedralis ecclesiae Zagrabiensis* (...) (Zagreb, 1770.), *Annuae sive historia ab anno inclusive 1748. et subsequis (1767.) ad posteritatis notitiam* (Zagreb, 1901.) i najstariji pregled hrvatske književnosti u sjevernim krajevima: *Scriptorum ex regno Sclavoniae* (...) objelodanjeno u Varaždinu, 1774.

51 *Nadb. arhiv*, Kan. vizitacije, 59/XV, god. 1759. str. 1–197.

52 Franjo THAUSZY objelodanio je dvije knjige: *Vsem bratom i sinom crkve zagrebačke očituje svetke, vu kojih slobodno je delati ali ni* (Beč, 1754.); *Obilato duhovno mliko, to jest nauk keršćanski iliričkoj dičici darovan* (Zagreb, 1754.).

53 *Nadb. arhiv*, Kan. vizitacije, 67/XXIIIc, str. 31.

54 Arhiv JAZU, II d 202.

„O vjerskom životu u bistričkoj župi nema u starijim dokumentima podataka. U XVII. stoljeću kratko vrijeme djeluju bratovštine: Kršćanskog nauka, Presv. sakramenta i Sv. škapulara. Sigurno je da su se u XVIII. i XIX. stoljeću svi župljani o Uskrsu ispovijedali i pričješćivali, da je mladež primala posebnu vjersku pouku sveke nedjelje, a u korizmi polagala i poseban ispit (egzamen) iz vjeronauka. Javni grešnici nisu zapisani, jer ih nije bilo.“⁵⁵

Ostaje tako mnogo prostora za istraživanje kako se obavljao pastoralni rad u bistričkom Marijinom prošteništu u prošlosti, kakva je i u kojim okvirima bila katehizacija, a posebice koliko su proštenišnom životu župe pridonosili zagrebački biskupi. Sinode zagrebačke biskupije koje su održane od Borkovićevih vremena do početka XIX. stoljeća⁵⁶ nisu posebice raspravljale o bistričkom prošteništu. O javnim molitvama, ophodima, i hodočašćima raspravljalo se, međutim, neposredno na sinodi održanoj za biskupovanja Maksimilijana Vrhovca, 3. i 4. svibnja 1803.⁵⁷ Ta je rasprava jamačno bila potaknuta jozefinističkim društvenim raspoloženjima o čemu svjedoči posebni zaključak o hodočašćima i ponašanje hodočasnika i svećenika.⁵⁸

Do uzdignuća zagrebačke biskupije na stupanj nadbiskupije teško je utvrditi koliko je biskupa posjetilo Mariju Bistricu osim u slučajevima posvete, kanonskog pohoda i krizme.

Više zauzetosti o Mariji Bistrici zabilježeno je u novije doba, u razdoblju nadbiskupâ.

Prvi nadbiskup i kardinal bio je Juraj Haulik de Várallya⁵⁹, stranac, koji je već kao zagrebački biskup 1841. godine stekao za sebe i bližnju rodbinu plemićki list s naslovom *Varaljski*. U društvenim lomovima nakon francuske revolucije i u predvečerje nemirne 1848. to je svakako zanimljiv podatak, a u obiteljskim okvirima značajan uspjeh.⁶⁰ Osim kanonskih službenih posjeta⁶¹ nema neposrednog odjeka

55 BMB, 27.

56 Usp. *Constitutiones synodales ecclesiae Zagradiensis* (...), Zagrabiae, 1805.

57 Isto djelo, cap. VI, pag. 229–236.

58 Latinski tekst zaključka glasi: *Supplicationes seu processiones extra parochiam ad maiorem distantiam, et ultra unam, diem protractae, quae tamen piae peregrinationes vocantur, et ad maiorem distantiam, nec non sic dicta loca thaumaturga suscipiuntur tamquam pium usum, nulla lege praescriptum quidem, sed fidelium arbitrio relictum, multis in particulari utilem esse et ad spirituales eorum perfectionem conducere posse non negamus; indiscriminationem tamen tales consulere, et a tota communitate pocessionaliter suscipiendas suadere propter innumeros abusos et peccandi pericula, quae tales comitari solent, nullo modo possumus.* *Const. synodales* (...), 235.

59 Juraj HAULIK (Georgius III. Haulik de Várallya) rodio se u činovničkoj obitelji u Trnavi 20. travnja 1788. Po narodnosti Slovak. Skolovao se u Beču i Budimpešti. Svećenik je postao 18. travnja 1811. Postao je tajnik ostrogonskog nadbiskupa 1820. godine, naslovni biskup i savjetnik ugarskog Namjesničkog vijeća 1830. Zagrebačkim biskupom imenovan je 8. svibnja 1837. Iste godine 10. prosinca posvećen je u Beču za biskupa. Rečeno je za njega da je „branio svim svojim silama interese Hrvatskog naroda pred nepravедnim nasrtajima Mađžara“. Godine 1856. imenovan je kardinalom. Umro je 11. svibnja 1869. Usp. ŠZNb, 43–44.

60 J. Haulik je podrijetlom iz činovničke obitelji: otac mu je bio službenik na imanju ostrogonskog nadbiskupa. Plemićki naslov bio je iznimno značajan za najbliže u obitelji.

61 Usp. *Nadb. arhiv*. Kanon. vizitacije, 67/XXIII d, e, f; 68/XXIV.

u razvoju Marije Bistrice. Za opći duhovni napredak Haulikov je prinos bio golem: uspješno se zauzimao za uvođenje hrvatskog jezika u škole i urede, za osnutak Matice ilirske. Njegovom je zaslugom otvorena 1847. godine učiteljska škola u Zagrebu, uredio je Maksimir (prije Jurjaves), doveo je 1845. godine milosrdnice u Zagreb, utemeljio je Društvo sv. Jeronima (1868.), njegovim nastojanjem počeo je 6. siječnja 1849. izlaziti „Katolički list”, uređivao je i ukrašavao prvostolnu crkvu zagrebačku.⁶² Njegova je zasluga što je zagrebačka biskupija postala nadbiskupijom (ustoličenje je obavljeno 8. svibnja 1853.). Pripomenuti treba da je „izdao 7 knjiga svojih propovijedi i poslanica”.⁶³

U doba nadbiskupa Josipa Mihalovića⁶⁴ a za župnikovanja Jurja Žerjavića počela je gradnja nove crkve u Bistrici pod vodstvom Hermanna *Bolléa*. Radovi su počeli 10. svibnja 1879. U godinama nadbiskupovanja J. Mihalovića bila je 200. obljetnica pronalaska Marijina kipa u Bistrici, a prije toga, 3. lipnja 1883, spomenuti je nadbiskup i kardinal posvetio „veliki oltar bistričke crkve u čast Majci Božjoj. Poslije posvete zlatarski župnik dr. Stjepan Mihinić održao je prigodnu propovijed.”⁶⁵

Juraj Posilović⁶⁶ je bio domaći sin koji je dvadeset godina upravljao zagrebačkom nadbiskupijom (1894–1914.). U njegovo doba župnik je u Mariji Bistrici bio Juraj Žerjavić, vrlo poduzetan i radišan čovjek koji je uredio kapele u bistričkoj župi (na Lazu, u Globočecu, Poljanici, na Vinskom vrhu i Humu). Posilović je revnovao oko svećeničkog i vjerničkog života, za njegova biskupovanja održane su misije po župama, a za svećenike je uveo obvezne duhovne vježbe.⁶⁷

Već početkom 1911. godine nadbiskup Posilović dobio je nasljednika, Antuna Bauera,⁶⁸ koji je nakon Posilovićeve smrti, u početnoj godini prvoga svjetskog krvavog obračuna, preuzeo upravu goleme i značajne nadbiskupije i njome uprav-

62 ŠZNb, 44.

63 Ondje.

64 Josip MIHALOVIĆ (Josephus Mihalović) rodio se 16. siječnja 1814. u Tordii, u Banatu. Školovao se u rodnom mjestu, Vel. Bečkerek i Temišvaru. Svećenik je postao 1836. godine i napredovao je u službi te je 1848. godine postao kanonik čanadske biskupije. Bio je pristaša bune 1848. i osuđen je na 4 godine tamnice. Nakon dvije i pol godine je pomilovan, vraćeni su mu postupno naslovi i 1868. postao je naslovni biskup. Nadbiskup zagrebački postao je 1870. Papa Pio IX. imenovao ga je kardinalom. Umro je 19. veljače 1891. Branio je autonomiju Hrvatske prema Ugarskoj, trsio se da Vojna krajina bude pripojena Hrvatskoj. Posebice je revnovao oko obnove prvostolne crkve nakon potresa 1880. godine.

65 BMB, 49.

66 Juraj POSILOVIĆ (Georgius Posilović) rodio se 24. travnja 1834. u Ivanić-Gradu. Naobrazbu je stekao u rodnom mjestu, Zagrebu i Beču. Svećenik je postao 1858. Sudjelovao je u osnutku Društva sv. Jeronima (1868.), uređivao je „Katolički list” (1872–1875.), a 1876. godine postao je senjski i krbavsko-modruški biskup. Zagrebačkim nadbiskupom imenovan je 17. ožujka 1894. U njegovo doba dovršena je obnova katedrale 1898, a 1900. održan je Prvi katolički kongres u Zagrebu.

67 ŠZNb, 45.

68 Antun BAUER (Antonius Bauer) rodio se 11. veljače 1856. u Breznici (župa Breznički Hum). Školovao se u Jastrebarskom, Varaždinu i Zagrebu, a sveučilišne nauke završio je u Budimpešti i Beču. Svećenik je postao 27. srpnja 1879, a nakon dušobrižničke službe u

ljao dvadeset i tri godine. Bile su to naporne i nemirne godine u poslijeratnim pri-likama, ali također uvod za teži i okrutni svjetski obračun. Štovatelj Gospin, doživio je Antun Bauer 250. obljetnicu pronalaska čudsnog Marijina kipa u Bistrici, okrunio je Dijete i Gospu novim krunama (rad Vlatka Mesića). Tada je njegov mladi koadjutor s pravom nasljedstva Alojzije Stepinac⁶⁹ zanosno govorio pred „Crnom Gospom Bistričkom”:

„... obećajmo svi, da ćemo Ti ostati vjerni i iskreni štovatelji! Vjerni dok bu-du žuborili potočići naši, šumile rijeke naše, dok se bude pjenilo sinje more naše. Vjerni dok se budu zelenile livade naše, dok se budu zlatile njive naše, dok se budu sjenile tamne šume naše, dok bude mirisalo cvijeće domovine naše”, a završio je svoju propovijed riječima pjesnika:

„Dobra nam navek ostani,
Isprosi nam pri Sinu,
Da od svakog zla obrani
Nas i Domovinu.”⁷⁰

Mladi nadbiskup dao je tada oduška svojim raspoloženjima kao vjeran i postojan Marijin štovatelj od djetinjstva.

U nizu drugih biskupskih poslova „naročitu brigu posvećuje uređenju Gospinog svetišta u Mariji Bistrici, kamo i sam s narodom hodočašti”.⁷¹

Uz brojne propovijedi o Mariji i hodočašća što ih je obavio, nadbiskup Stepinac je ustanovio *Nadasve* (Naša draga svetišta),⁷² posebni ured koji se brinuo za uređenje prošteništa u nadbiskupiji, posebice Marije Bistrice. Godine 1940. kada je podignut križni put („za sada privremen”) A. Stepinac je u propovijedi istaknuo: „Obavljajući blagoslov ovoga križnog puta na spomen narodne hrvatske jubilarne godine, očekujemo puni nade da će hiljade duša ovdje žaliti pred Bogom skrušeno

---

Zagrebu, Ivancu i Samoboru postao je 1887. godine profesor na Bogoslovnom fakultetu u Zagrebu, uređivao je „Katolički list”, a 1899. postao je prvi član Akademije u Zagrebu. Nadbiskupom s pravom nasljedstva imenovan je 6. siječnja 1911. Kao nadbiskup održao je sinodu 1925. godine. Utemeljio je Dječjačko sjemenište i gimnaziju, za njegove uprave došli su u Zagreb salezijanci (1922.), iste godine i konventualci; trećoreci (1923.), dominikanci (1927.), dominikanke (1928.) i dr. Bauer je vodio hrvatska hodočašća u Rim, napisao je niz znanstvenih djela (ontologija, metafizika, filozofija).

69 Alojzije STEPINAC (Aloysius Stepinac) rodio se 8. svibnja 1898. u Brezarićima. Školovao se u Krašiću (obitelj Stepinac ondje živi od 1909. godine) i Zagrebu gdje je nakon mature (1916.) i povratka iz vojske (1918.) studirao na Poljoprivrednom fakultetu. Odlučio se za svećenički stalež te od 1924. do 1931. studirao bogoslovje u Rimu (Germanicum). Svećenik je postao 26. listopada 1930. Naslovnim nadbiskupom i koadjutorom A. Bauera s pravom nasljedstva imenovan je 1934. Posvećen je za biskupa 24. lipnja 1934. u zagrebačkoj prvostolnici. Upravu nadbiskupije preuzeo je 7. prosinca 1937. O njegovu uzornom životu, jer je umro na glasu svetosti, ima više članaka, rasprava i životopisa. Kardinalom prezbiterom imenovao ga je Pio XII. u tajnom konzistoriju 12. siječnja 1953. U tamnici je u Lepoglavi proveo 1.864 dana, a od 5. prosinca 1951. bio je zatočen u Krašiću sve do svoje smrti 10. veljače 1960. Pisac je brojnih okružnica, uputa, bogoljubnih prijevoda i molitvenika.

70 Katolički list, 1935, br. 28 (Kratica KI, god + br.).

71 ŠZNB, 46.

72 BMB, 76.

za sve naše narodne prestupke u prošlosti i tako isprošiti od Boga bolju budućnost sebi i Domovini.”⁷³ Već je tada u nastupima i zauzimanju zagrebačkog nadbiskupa jasna želja da Marija Bistrica bude hrvatsko narodno svetište. U propovijedima na zagrebačkim zavjetnim hodočašćima⁷⁴ tijekom rata i neposredno nakon njega Stepinac je uvijek isticao svoje prošteničke misli o potrebi skrušenja i kajanja,⁷⁵ o zagovoru i pouzdanju u Mariju.⁷⁶

Franjo Šeper⁷⁷ je u razdoblju upraviteljstva zagrebačkom nadbiskupijom bio zauzet brojnim teškoćama koje jamačno nisu ostavljale dovoljno prostora za obnoviteljske radove u Mariji Bistrici, ali je kao saborski otac na zasjedanju II. vatikanskog sabora pridonio svoj obol u odlukama značajnim za Crkvu i za štovanje Marijino u njoj. Za njegove uprave redovito su se održavala bistrička hodočašća. Nakon Šeperova odlaska na kardinalsku službu pročelnika Sv. zbora za širenje i nauk vjere, Franjo Kuharić gorljivošću i zauzetošću oko Marijina štovanja u nas, svojim natpastirskim hodočašćima čudotvornom Marijinom kipu u Bistricu čini što god može da bistričko Gospino svetište bude u svemu i za svakoga stjecište, mjesto gdje se „svi mogu naći u Majčinu zagrljaju”.

U razmatranju o doprinosu bistričkom prošteništu zagrebačkih biskupa i nadbiskupa mogu se lako zamijetiti neujednačenosti u zauzetosti što jamačno treba protumačiti crkvenim i društvenim uvjetima u minula tri stoljeća. Društveni lomovi i potresi nisu mimoilazili ni upravitelje zagrebačke crkvene oblasti, a čini se da su domaći sinovi (M. Borković, J. Branjug, A. Bauer, A. Stepinac, F. Kuharić) neposrednije shvaćali značenje Marijina prošteništa u Bistrici, a njihova zauzetost oko njega izvirala je iz djetinjeg i ljudskog štovanja Gospe koju su ponijeli iz patrijarhalnih hrvatskih obitelji, iz svojih roditeljskih domova.

73 Kl, 1940, br. 28.

74 J. LACHNER, Zavjetna procesija grada Zagreba Majci Božjoj Bistričkoj. Kl, 1937, br. 14, (166–168.), 15 (171–181.), 16 (190–191.).

75 Kl, 1941, br. 28; Kl, 1942, br. 29.

76 Kl, 1943, br. 28.

77 Franjo ŠEPER (Franciscus Šeper) rodio se u Osijeku 2. listopada 1905, ali je već od 1910. stalni stanovnik Zagreba gdje je stekao gimnazijsku naobrazbu, a zatim bio student bogoslovlja s Alojzijem Stepincem u Rimu; s njim je zaređen za svećenika 26. listopada 1930. Obavljao je različite službe (kateheta, duhovnik kat. društava, rektor bog. sjemeništa), a od listopada 1951. upravljao je zagrebačkom župom Krista Kralja. Pio XII. imenovao ga je naslovnim nadbiskupom i koadjutorom zagrebačkim sa svim pravima rezidencijalnog biskupa (22. srpnja 1954.); biskupsko posvećenje primio je 21. rujna 1954, a odlukom Kongregacije 24. ožujka 1958. određeno je da u slučaju sedisvakancije preuzme upravu zagrebačke nadbiskupije. Nakon smrti Alojzija kard. Stepinca preuzeo je upravu nadbiskupije i 5. ožujka 1960. imenovan je rezidencijalnim nadbiskupom. Bio je sudionik II. vatikanskog sabora, a 22. veljače 1965. imenovan je kardinalom prezbiterom, uskoro zatim (1968.) odlazi u Rim kao pročelnik Kongregacije za nauk vjere. Umro je u Rimu 31. prosinca 1981. Ukopan je u kripti zagrebačke prvostolnice. Usp. ŠZNb, 47.

78 *Intimatum*; intimat je: 1. pismena odluka, pismeno saopćenje, 2. povjerljiv spis, najčešće osobni; povjerljiva odredba, nalog.

Potpuniju sliku privrženosti i djelovanja oko bistričkog prošteništa treba proširiti na pomoćne zagrebačke biskupe koji su se isticali svojom pobožnošću Mariji (Josip Lang, J. Salač) i slavljenjem njezine dobrote i majčinstva (M. Škvorc).

Nepotpunost ovoga razmatranja nije uvjetovana samo ograničenim vremenom i prostorom nego i doista obilnom građom, relativno sačuvanom, ali ne i proučenom.

4. JURAJ GALJUF I MAKSIMILIJAN VRHOVAC U OBRANI BISTRICKOG PROŠTENIŠTA

Već je spomenuto da su zagrebački biskupi Juraj Galjuf i Maksimilijan Vrhovac u doba marijoterezijanske i jozefinističke ideološke prevlasti obranili hodočašća u Mariju Bisticu i tamošnje Marijino prošteništa. Čini se da je u društvenim prilikama druge polovice XVIII. stoljeća i prvih godina XIX. stoljeća trebalo srčanosti za razložitu obranu ustaljenih pobožnosti i običaja.

Sačuvan je *Intimatum*⁷⁸ austrijske carice *Marije Terezije* s raznim odredbama u crkvenim poslovima, a upućen je preko *Kraljevske dvorske kancelarije Hrvatskom kraljevskom vijeću* u Varaždinu. Spomenuti spis napisan je 27. svibnja 1774. (Br. 2474), a primljen je 1. srpnja 1774. u Varaždinu (Br. 78).⁷⁹ *Intimatum* je potpisala carica, a uz nju još Franjo *Eszterházy* i Ferdinand *Scultety*, a priopćen je biskupima dopisom od 1. srpnja 1774.⁸⁰ *Intimatum* ima 17 točaka, a u sedmoj je riječ o ophodima, hodočašćima:

„Ea benigna voluntas nostra est, ut processiones ultra distantiam unius diei ducentes exnunc abrogentur, quoad reliquas autem dioecesani episcopi investigatis investigandis, auditis audiendis, an, quo tempore, quibus et quae notanter loca admittendas et stabiliendas aut qualiter modificandas vel plane sufferendas, informationes, opinionisque suas cum rationibus idcirco permoventibus via Consilii hujus regii praevis repraesentent.”⁸¹

Hrvatsko kraljevsko vijeće uputilo je, kako je spomenuto, spis biskupima s dodatkom „...quoad singula requisitam informationem cum subnexe opinione Regio isti Consilio primo quo fieri poterit tempore submittere velit...”⁸²

Tom zahtjevu udovoljili su biskupi slijedećim slijedom: bosansko-srijemski je odgovorio 4. kolovoza 1774,⁸³ zagrebački u rujnu iste godine, dok je senjski Ivan Krstitelj Cabllini pisao 20. ožujka 1775.

Budući da se u toč. 7. radi o hodočašćima, zanimljiv je odgovor Jurja Galjufa *processiones quod attinet*: „Ex illis praecipue est quae non a domesticis, modo ve-

79 Arhiv Hrvatske, CRC (Hrvatsko kraljevsko vijeće), kut. 150, 744.

80 Za upozorenje na spomenuti spis dugujem harnost Metodu HRGU, umirovljenom višem arhiv. *Nadb. arhiva* u Zagrebu.

81 U stanovitom je smislu zanimljiva i toč. 4. ovoga spisa jer određuje proslavu sv. Stjepana kralja kao zapovijedni blagdan i zaštitnik Ugarske i pridruženih zemalja.

82 Usp. bilj. 79.

83 Bosansko-srijemski biskup sa sjedištem u Đakovu bio je Matija Franjo KRTICA (1774 – 1805.), rodом Riječanin, profesor bogoslovlja u Pečuhu.

rum et exteris adeoque longius una die distantibus, quotannis fere instituitur, ad Thaumaturgam B.V. Bisztricensem, erga quam specialis viget in fideli harum eisdemque vicinarum partium populo devotio, cujus continuationem eo ardentius desidero, quo uberiores ex ejusmodi processionibus ordinariam precipue plebem spiritualem referre experior fructum impensius gratiam have imploro, quod per id rem Omnipotenti etiam gratum me exhibere reputem...⁸⁴

Juraj Galjuf je vruće želio da za bistrička hodočašća ne bude zapreke i da se izuzmu od zabrane; bosansko-srijemski biskup je spomenuo Tekije kraj Petrovaradina, ali nije tom prošteništu davao posebno značenje, dok je senjski isticao trsatsko proštenišće.

Zalaganje biskupa Galjufa bilo je uspješno jer je Hrv. kraljevsko vijeće uputilo carici izvještaj (6. svibnja 1775.) pa je preporučilo da se udovolji želji zagrebačkog biskupa:

„Ad septimum: Zagrabiensis episcopus repraesentat praecipuam in sua dioecese esse, quae non modo a domesticis, verum etiam exteris, adeoque longius etiam una die distantibus ferme quotannis institui solet ad thaumaturgam Imaginem B.M.V. in Bisztrica processionem, quam ultra conservatam cupit, ob peculiarem populi erga Imaginem illam devotionem et singularem, quem experitur exinde spiritualem fructum, reliqueas vero processiones inter viciniore parochias aut votivas aut occasione indulgentiarum, aut denique publicarum calamitatum institui solere, quas qua pias congregatorum populorum ad Deum supplicationes sublatis, si qui irresperunt, abusibus ultra conservari posse existimat.”

Spomenuto vijeće moli caricu da hodočašća domaćih i stranih vjernika u Mariju Bistricu dopusti – clementer admittere dignaretur – napominjući pri tome značenje proštenišća Maria Zell za Austriju.

Bosansko-srijemski biskup nije ni tražio dopuštenje za Tekije „absque omni religionis praejudicio sufferri posse opinatur”, dok za trsatsko proštenišće Vijeće također misli da ga treba dopustiti „cum praemissis tamen restrictionibus ultro benigne admittantur”.

Reskriptom od 7. lipnja 1775. carica je uz ostalo dopustila „ut processiones ad B.M.V. Bistricensem fieri solitae ultro quoque admittantur ac in statu moderno reliquantur”, dok se ostali ophodi zabranjuju „ne videlicet plebs a laboribus avocetur”.⁸⁵

Zalaganje biskupa Jurja Galjufa bilo je uspješno.

Galjufov nasljednik, biskup Maksimilijan Vrhovac, imao je prigode braniti bistričko proštenišće. Sredinom srpnja 1810. uputio mu je ministar redarstva *Hager* slijedeće pismo:

„Vaša Ekselencijo!

Dojavljeno mi je o nekom čudotvornom kipu u selu Bistrici, u zagrebačkoj županiji, koja privlači mnoštvo ljudi iz Ugarske, Štajerske, Slavonije, pače iz Turske (tj. Bosne!) i da je njihov broj ove godine samo u jednom tjednu bio

84 *Arhiv Hrvatske*, Spisci CRC, kut. 206.

85 Ondje.

15.000. Uvjeravaju me da su ljudi na to godišnje hodočašće tako navikli i zavjetom vezani da dolaze iz vrlo udaljenih krajeva i zapuštaju svoje gospodarstvo u najvažnije doba godine uz žrtvovanje svojega imetka.

Budući da u tome puk nalazi sve više hrane za svoje praznovjerje, morale bi stupiti na snagu nakane državne uprave koje idu za tim da se dokinu takva hodočašća. Slobodan sam zamoliti Vašu Ekselenciju za cijenjeno mišljenje: što Vam je poznato o tom hodočašću i o neredima koji tom zgodom nastaju, te kakva bi se sredstva smjela primijeniti da bi se barem ovom hodočašću, koje je još za cara Josipa moralo biti obustavljeno, dalo na razborit način pravac koji ne bi štetio državi, a kojim se neće previše povrijediti pobožnost puka ako us treba pokrenuti takav postupak.”⁸⁶

Vrhovac je tih dana bio u Beču i odmah je 21. srpnja odgovorio:

„Rješavajući vrlo cijenjeno jučerašnje pismo u pogledu traženog mišljenja o običajnim pobožnostima i hodočašćima kipu Majke Božje koji stoji stoljećima u Bistrici, selu u Hrvatskoj, u zagrebačkoj županiji, mogu Vašoj Ekselenciji dati sljedeći iscrpan izvještaj:

S čudotvornim kipom u Bistrici, poznatim po javnim pobožnostima, stvar stoji isto kao u svim takvim prošteništim, kao što su *Maria Zell* u Štajerskoj, *Maria Hilf*, *Maria Trost*, *Peczing*, *Kirchweih in der Brigittau* itd. u Austriji, *Censtohova* u Poljskoj, *Dömölek*, *Mala Maria Zell* u Ugarskoj, *grob sv. Ivana Nepomuka* u Češkoj, *Trsat i Volavje* u Hrvatskoj, sada u Iliriji, *Sv. Križ* u Kranjskoj Iliriji itd. itd. U svim takvim prošteništim na cijelom svijetu priljev ljudi u ljetnim mjesecima, od Uskrsa do mjeseca rujna, svakako je više-manje uvijek velik.

Godišnje zabilješke stvarno pokazuju da u Mariju Bisticu dolazi 20–30 tisuća ljudi u vrijeme između Uskrsa i 8. rujna, ovog naime dana sva veća hodočašća posve prestaju. Puk koji onamo dolazi većinom je iz susjednih županija Ugarske, zaladske naime, šimeške, vesprimske i baranjske županije, zatim iz Hrvatske i Slavonije, iz Štajerske, nekoć također iz Kranjske i dijela Hrvatske preko Save, koji je sada poznat pod imenom Francuske Ilirije; povremeno, ali rjeđe, dolaze i pojedini katolici iz Turske koja graniči sa Slavonijom i Hrvatskom.

Iz udaljenih mjesta Mađarske i Slavonije dolaze ljudi kad obrade svoja polja i obave druge poslove, dijelom prije žetve, dijelom poslije. Oni koji dolaze iz zagrebačke biskupije imaju svoju uređenu pobožnost na nedjelje i blagdane, a ne zna se kada i kako je nastao takav dogovor, tako da uz blagdan trebaju najviše još jedan dan i jednu noć za dolazak i povratak, a najveći dio iz susjedstva još se istog dana vraća kući. U taj red spadaju i dva grada, Zagreb i Varaždin, za koje su, prema usmenoj predaji, njihovi pređi prigodom opće kuge učinili zavjet, a izvršuju ga na dva različita dana. Ove dane ne mogu točno označiti jer mi nedostaju podaci, što ne mijenja ništa na stvari. Ako se ne varam, za Zagreb je određena druga, a za Varaždin osma nedjelja po Duhovima.

Uostalom, obično se u ovom prošteništu okuplja svijet u velikom mnoštvu te nastaje stiska samo u prva 4 tjedna poslije Duhova i u prva tri tjedna mjeseca kolovoza, a tome je jedini razlog gore navedeno vrijeme prije i poslije žetve.

⁸⁶ *Nadb. arhiv*, Acta Locumtencutialis III, br. 377. — Pismo je napisano u Beču 20. srpnja 1810.

Boravak svih ovih hodočasnika u Bistrici ponajviše ne prelazi jednu noć i je-dan dan. Obično dolaze hodočasnici u rano predvečerje i žure se, koliko je mo-guće, da još istog dana obave svoju ispovijed da bi olakšali stisku prigodom is-povijedanja idućeg dana. Slijedećeg dana nastavlja se ispovijedanje, dijeli se sveta pričest, slušaju se dvije ili tri mise, uključujući svečanu misu i propovijed koja se drži, prema većini hodočasnika hrvatski ili mađarski, povremeno na oba jezika istog dana. Zatim prisustvuju popodnevnoj pučkoj pobožnosti pri kojoj se pjevaju litanije i podjeljuje se blagoslov s Presvetim. Velika većina na-roda žuri se da još istog dana dođe za hladnih noćnih sati kući. Ostali proborave još preko noći, slušaju još jednu tihu sv. misu u 4 ili 5 sati ujutro i zatim utješeni otputuju.

Pojedinačna hodočašća nisu bila zabranjena ni pod slavnim vladanjem po-kojnog cara i kralja Josipa i nisu se mogla posve dokinuti. Bilo je naredeno da se ne obavljaju u procesijama, htjelo se naime polako izbjeći skupljanje množi-ne puka odjednom. No iako su poslije smrti cara i kralja Josipa previšnjim reskriptom opozvane sve takve zabrane, ipak je u zagrebačkoj biskupiji došlo dotle da se do dana današnjeg ne dolazi u procesijama. Ponajviše se hodočasnici skupljaju na mjestu udaljenom četvrt sata hoda do prošteništa i dolaze u crkvu u zajedničkoj molitvi.

Ja sam zagrebački biskup već 23 godine i za to vrijeme nije bilo ni jednog je-dinog slučaja bitno velikog nereda prigodom svakogodišnjih pobožnosti u Bis-trici, barem mi nije nikada stigla pritužba o tom, osim jednog slučaja kad je pri-je otprilike 4 godine neka trudna žena bila u crkvi od množine ljudi stisnuta i pobacila svoj plod te nakon nekoliko dana umrla. Da se u budućnosti predusretne kakav sličan slučaj, izdana je naredba da se uz četvora postojeća vrata načini još jedan novi ulaz u crkvu.

Nisam ljubitelj ni branitelj čestog okupljanja puka, bilo to iz pobožnosti ili iz zabave, iz duhovnih ili tjelesnih, vjerskih ili političkih razloga. Moj stav o-pravdavaju Djela apostolska koja pripovijedaju „erant in Jerusalem habitantes Iudaei, viri religiosi ex omni natione, quae sub caelo est” i dodaju „convenit multitudo et mente confuse est”. Ipak ne mislim da bi hodočašće bilo prazno-vjeran čin ili u svojoj biti povod za nj. Neredi koji se povremeno pojavljuju ima-ju sigurno svoj uzrok ne u samoj stvari, već u drugim okolnostima što nastaju na svim velikim skupovima, a na svjetovnim se gotovo uvijek jače izražavaju. O tom odlučuje svrha i pridošla prilika za okupljanje.

Zagrebački biskup koji je pri nastupu na svoju duhovnu pastirsku službu po propisima cara Josipa bio vrlo strog u toj točki, susreo se sa slučajem koji zaslu-žuje da bude ovdje spomenut jer ga je upravo na druge, umjerene misli. Godine 1790, poslije smrti cara Josipa, odmah kad se pročulo da u Ugarskoj ima opet stupiti na snagu prijašnji poredak pod caricom i kraljicom Marijom Terezijom, župa Bistra – to je selo 4 sata hoda daleko od Bistrice – prisilila je grubošću i prijetnjama svojega župnika da ih mora voditi u Mariju Bistricu s procesijom, što je dakako bilo zabranjeno i biskup je naredio svojem podređenom svećenstvu da se toga i dalje drži. Župnik je, da izbjegne druge zle posljedice, morao poći s njima. Nakon nekoliko tjedana došao je biskup u taj kraj, a nije dao da ga pre-poznaju, i predbacio je skupljenom puku počinjeni nered te opširno objasnio kako je takva neposlušnost daleko od istinske pobožnosti i pravog bogoslužja i od štovanja Marijina. Ali po završenom govoru istupi neki stari seljak, časni

starina, i progovori tronutim glasom: 'Dobri biskupe, makar se prikrivaš, mi te poznamo. Pusti nam pobožnost koja tako zadovoljava jednostavni puk i donosi mu smirenje. Mi ne zavidamo vama, moj veliki gospodine, na vašim sastancima, gozbama, plesovima, igrama itd. Svojim radom, znojem i davanjem pružamo vam sve što vam je često za to potrebno. Mi nemamo nikakva odmora osim što idemo na taj mali pobožni put, ondje se ispovijedamo, pričešćujemo, molimo, darujemo nešto crkvi i zajedno popijemo koju čašicu vina.' — 'No vi trošite svoje vrijeme potrebno za rad i za poboljšanje svojih životnih potreba, trošite i pijete previše, a češće se događaju nezgodne pojave, pa i obijesne tučnjave.'

'Istina, prava istina, dragi biskupe', odvrati starac. 'Ali to sve nije tako često kako se tvrdi i kako je to kod našeg milostivog zemaljskog gospodara. A zar na vašim gospodskim zabavama nikad ne dođe do nereda, svađe, rasipnosti i možda još gorih zala?' — Biskup je sada održao formalnu propovijed kako je poslušnost veća i Bogu ugodnija nego bilo koja druga pobožnost i žrtva. No nije mogao ni kao teolog ni kao filozof nešto bolje učiniti, nego sa svom umjerenošću i obzirom stvar odložiti za budućnost. Međutim, ovaj je događaj toliko djelovao da u zagrebačkoj biskupiji hodočašća još uvijek doduše postoje, ali se ne obavljaju u procesijama.

Završavam, dakle, i iznosim sa svom iskrenošću Vašoj Ekselenciji svoje pri-mišljeno mišljenje: držim da stvar ne treba dirati, nego samo nastojati već uvedeni red u takvim prošteništim zadržati. Kao što se do sada nije dogodio neki veći nered, može se nadati da se neće zbiti ni u budućnosti. Ako se pak što takvo dogodi, krivca mora njegova oblast, pred kojom ne zaštićuje ni privid ni izlika pobožnosti, strogo i po zakonu kazniti i dovesti u red.

Svim takvim pritužbama i jadikovkama leži uzrok ponajviše na vlastelinstvima ili bolje reći na njihovim službenicima koji su pohlepni da posredstvom bolje točionice i gostionice više steknu i jedan drugome škode. Njih mora svjetovna vlast držati u dobrom redu i teško će biti mjesta kakvom neredu. U Bistrici ima valjda 6 do 8 vlastelina s pravom točenja.

Spomenutim hodočašćima sigurno ne biva zapušteno gospodarstvo. Za vrijeme od 36 godina, kako neprekidno sa svom pažnjom pratim napredak i porast domaće industrije, mogu sa sigurnošću ustvrditi da poljodjelstvo i blagostanje, u inače siromašnoj Hrvatskoj, iz godine u godinu očigledno raste u velikom stupnju, ali čudorednost, osobito uz potrošnju vina, dnevice nazaduje. Postoje doduše razlozi za bojazan da će oboje opet pasti, ali tome bi dao povod novonastali fizički i politički položaj, jer ne postoji nikakav način maloprodaje proizvedenih produkata.

Primite, Vaša Ekselencijo, ovu moju izjavu kako je u stvari učinjena, naime kao dokaz mojeg iskrenog poštovanja prema Vašim namjerama, vjeri i ljubavi prema domovini, čime imam čast bez pretvaranja i nepromjenljivo Vašoj Ekselenciji biti sluga pokoran."⁸⁷

Dugogodišnji zagrebački biskup, čovjek vrlo širokih obzora, sklon kulturnom duhovnom napretku, Maksimilijan Vrhovac, nakon životnih iskustava našao je razloga i srčanosti za obranu Bistrice i odgovor bečkom ministru redarstva.

---

87 Ondje.

5. BISTRičKI ŹUPNICI I NJIHOV PRINOS RAZVOJU PROŠTENIŠTA U MARIJI BISTRICI

Dvije godine Źupnikovao je Ivan Molitoris, koji se spominje u vezi s pronalaskom Marijina kipa. Pohoditelj za svoje vizitacije biljeŹi 1680. godine da je on u slozi s pukom i plemstvom, da crkvu i Źupni dvor drŹi u ĉistoći.⁸⁸ Međutim, više je pridonio bistriĉkoj crkvi Andrija Ivšić koji se trsio oko ĉašćenja ĉudesnoga Marijina kipa, a odrekao se i naslova zagrebaĉkog kanonika kako bi mogao Źiriti poboŹnost Crnoj Gospi Bistriĉkoj. Uzoran svećenik, uredna Źivota i toĉan u obavljanju duŹnosti, A. Ivšić je prvi poĉeo biljeŹiti izvanredne milosti primljene u Bistrici.⁸⁹

U popisu bistriĉkih Źupnika i podataka o njima⁹⁰ mogu se svi upravljaĉi Marijina prošteništa rasporediti u skupine (vremenskim slijedom) po vrsti zalaganja. Među njima treba najprije izluĉiti revnitelje za slavu Marijinu, dušobriŹnike koji su davali duhovni peĉat prošteništu, graditelje rijeĉima i perom. Toj skupini pripadaju uz spomenutog A. Ivšića (1688–1719.) takoder Pavao Gojmerec (1736–1753.), Pavao Jurak (1753–1775.), Ivan Krstitelj Krizmaniĉ (1818–1849.)⁹¹, Juraj Źerjaviĉ (1875–1910.)⁹², Matija Seigerschmied (1921–1941.)⁹³ Nije nepravedno ĉini se, istaknuti ih u prvoj skupini jer su svojim radom i perom pronijeli glas o Marijinu prošteništu i ujedno zaduŹili hrvatsku kulturnu povijest.

U drugoj su skupini Źupnici graditelji i obnovitelji kojima proštenišna crkva s pripadnim kapelama duguje svoju opstojnost, izgled i ljepotu. Od Ivana Radiĉa (1722–1730.), koji je „sagradio kapele sv. Ladislava i sv. Roka i mnogo uĉinio za obnovu Źupne crkve”⁹⁴, niŹu se drugi: Josip Šandor de Gyala (1786–1818.), Mirko Tumpić (1849–1874.), Matija Penić (1910–1921.), Vinko Komeriĉki (1957–1971.) i sadašnji Źupnik Lovro Ćindori. Koliko je koji od njih uĉinio za bistriĉko proštenište u materijalnim i graditeljskim poslovima i zamislima, nastojao je zabi-

88 *Nadb. arhiv*, Kan. vizit., 49/V. – 50/VI.

89 BMB, 105.

90 BMB, 102–118.

91 Ivan Krstitelj KRIZMANIĀ rodio se 2. lipnja 1766. u Vuĉjoj Gorici pri Sutli, a umro je 22. lipnja 1852. Nakon 31 godine Źupnikovanja u Bistrici napustio je Źupu 13. lipnja 1849. Izdašno je pomagao i poticao hrvatski narodni preporod. Bio je ĉovjek vrlo Źirokih obzora i pisac niza djela, uglavnom saĉuvanih u rukopisu. Među njima je i opis bistriĉke Źupe i prijevodna djela.

92 Juraj ŹERJAVIĀ rodio se 13. travnja 1842. u Zlataru, a umro 1. srpnja 1910. Bio je graditelj i prosvjetitelj, a novĉanim potporama omoguĉivao je školovanje sveuĉilištaraca; našem sveuĉilištu darovao je dvije kuće, pomagao Matici hrvatskoj i Društvu sv. Jeronima. Bio je u oporbi protiv bana Khuena Hedervarya. Posljednjih godina bio je slijep, ali strpljiv.

93 Matija SEIGERSCHMIED rodio se u Radoboju 16. travnja 1864, a umro je 23. srpnja 1942. u Zagrebu. Iznimno obrazovan i produhovljen ĉovjek koji je djelovao u raznim društvima (Kat. djetieko društvo, Društvo sv. Vinka, Kršĉanska škola i dr.). Njegovim zalaganjem proglašena je bistriĉka Źupna crkva bazilikom (1923.), odrŹane su misije (1930.), a 7. srpnja 1935. okrunjeni su Isusov i Marijin kip u sklopu proslave 250. obljetnice otkrića ĉudesnoga bistriĉkog Marijina kipa.

94 BMB, 105.

lježiti Josip Buturac u svojoj spomenutoj knjizi, najnovijoj svojevrstnoj bistričkoj monografiji.⁹⁵

Trećoj skupini treba pribrojiti župnike o kojima je napisano da iz raznih razloga nisu dospjeli ništa značajno učiniti.⁹⁶ Primjerice: Stjepan Zdešić (1719–1722.) i Ivan Šmidt (1775–1786.).

Pripomenuti treba da su pojedini bistrički župnici „zbog svojih velikih zasluga za župu i proštenište“⁹⁷ nosili naslov opata kao primjerice Pavao Jurak⁹⁸, Josip Šandor de Gyala,⁹⁹ Ivan Krst. Krizmanić¹⁰⁰ i Matija Penić,¹⁰¹ a neki su bili pribrojeni zboru kanonika Zagrebačkog kaptola: Pavao Gojmerec, Florijan Papić i dr. Današnji župnik Lovro Cindori također je crkveni dignitarac.

U arhivskoj građi o bistričkim župnicima najčešće su zabilježeni podaci kako su gradili, dograđivali i preuređivali župni dvor i crkvu,¹⁰² da su oporučno ostavljali iznose za ustanove i kao zaklade,¹⁰³ a neki su bili stranački zastupnici.¹⁰⁴ U bilješkama s kanonskih pohoda također je više podataka o vanjskim pitanjima i stanju nego o duhovnom, pastoralnom radu. Izvan običnih odgovora na ustaljena pitanja s obrasca jedva da ima širih podataka.

Međutim, o nizu bistričkih župnika ima podataka o njihovom osobnom životu. Tako primjerice o Pavlu Gojmercu piše da ga rese kreposti: ozbiljnost, posebna čednost, poniznost, blagost i veliko znanje.¹⁰⁵ O Pavlu Juraku zabilježeno je da se brinuo za duhovne potrebe hodočasnika; želio je „da vszaki, koji goder doide k ove sz. Czirkve na Bosji put, za vszum sluzbe Bosje prilikum zadovolyan odhadya“ (Petar Berke, kapelan bistrički).¹⁰⁶ Ivan Krst. Krizmanić je u II. knjizi bi-

---

95 Usp. BMB, 102–118.

96 Isto djelo, 105.

97 Isto djelo, 107.

98 Pavao JURAK rodio se 18. siječnja 1712. u Plaviću (Zagorska sela), umro je 16. travnja 1775. Naslovnim opatom Presv. Trojstva od Šikloša imenovan je 6. prosinca 1763.

99 Josip ŠANDOR de GYALA rodio se 1753, a umro je 17. siječnja 1818. u Bistrici. Godine 1791. imenovan je opatom sv. Dujma od Senja.

100 Ivan Krst. KRIZMANIĆ postao je naslovni opat Presv. Trojstva od Petrovaradina 1818. godine.

101 Matija PENIĆ rodio se u Krašiću 5. rujna 1861, a umro je 1. rujna 1921. Naslovni opat od Bijele Stijene postao je 1912. Od bistričkih župnika on je posljednji nosio dostojanstvo opata.

102 Primjerice: Ivan RADIĆ (1722–1730.), Matija SEIGERSCHMIED, Vinko KOMERIČKI, Lovro CINDORI.

103 Primjerice: Pavao JURAK, Josip ŠANDOR de Gyala, Mirko TUMPIĆ, Juraj ŽERJAVIĆ.

104 Juraj ŽERJAVIĆ bio je izabran za narodnog zastupnika kao pripadnik *Stranke prava* u izbornom kotaru Krapina (1897–1901.).

105 *Nadb. arhiv*, Kan. vizitacije, 54/X, 1736, 5; 57/XIII, 1–60; 58/XIV, 1–295.

106 Ondje, 59/XV, 257. – BMB, 107.

107 BMB, 108. – Vladoje *Dukat*, Život i rad župnika Krizmanića. *Rad JAZU*, knj. 191, 1–67.

stričkih čudesa opisao nekoliko milosnih događaja po Marijinu zagovoru.¹⁰⁷ Spomenuto je da se Juraj Žerjavić bavio znanstvenim radom.¹⁰⁸

Bistrički su župnici, dakle, predvodili niz velikih graditeljskih radova u prošteništvu, čuvali su i opskrbljivali prošteništa po svojim mogućnostima i u skladu s općim društvenim prilikama, bili su do sada mahom obrazovani ljudi, dobri gospodari i neporočno su živjeli. Nagrade viših crkvenih poglavara za rad oko prošteništa nisu izostajale jer su bistrički župnici nosili naslove kanonika, opata i monsinjora.

Ostaje ipak neistraženo, jamačno i nedostupno, kako su obavljali pastorizaciju s posebnim obzirom na prošteništa. Nepoznati su tematski sadržaji njihovih propovijedi jer nije sačuvana nikakva propovjednička zbirka niti osobni svećenički ili župnički dnevnik. Život župe, duhovni sadržaji svagdašnjice kad nema hodočašća jamačno će biti područje budućih istražitelja.

6. ZNAČAJKE RAZVOJA PROŠTENIŠTA U TRI POSLJEDNJA STOLJEĆA

U razmatranju doprinosa zagrebačkih biskupa i bistričkih župnika razvoju prošteništa u Mariji Bistrici ističu se značajke koje se mogu sažeti u nekoliko rečenica.

Najprije, od srpnja 1684. do naših dana, tijekom tri puna stoljeća, hodočasnici iz svih hrvatskih krajeva kao i inozemni namjernici dolaze Mariji u njezino bistričko prošteništa.¹⁰⁹ Hodočasnički posjeti nisu tijekom sva tri stoljeća bili jednako brojni niti u jednakim uvjetima. U prvih stotinjak godina pronio se svijetom glas o čudesnom Marijinu kipu, a biskupi i župnici gorljivo su revnovali oko širenja Marijine časti i izgradnje njezine crkve. Zavjetni darovi, novčani hodočasnički prinosi, darovi mjesnih i drugih imućnih posjednika pomogli su u gradnji i dogradnji crkve, u njezinu uređenju i opskrbi. Uz biskupe i župnike uključio se i *Hrvatski sabor* koji je 20. listopada 1710. i 28. svibnja 1711. zaključio da se u bistričkoj crkvi ima podići novi oltar u čast Blažene Djevice Marije.

To prvo razdoblje razvoja prošteništa trajalo je do marijoterezijanskog vremena kada je općedruštveno ozračje smetalo razvoju vjerskog života općenito u našim stranama, a hodočašća i javni vjerski ophodi bili su zabranjeni. U tom razdoblju bistričko prošteništa nije bilo zanemareno niti zapušteno, a u njegovu su obranu ustali crkveni poglavari i vjernički hrvatski narod. Uz carsku suglasnost moglo se ono dalje održavati. Svršetak toga razdoblja nije bio poticajan, ali bilo je sačuvano što se kako-tako dalo sačuvati.

U XIX. stoljeću crkvene prilike i razni društveni pokreti, bune i nemiri nisu prošteništu pogodovali (napoleonski ratovi, 1848, nagodbe i sl.), ali tada su obav-

108 Među radovima J. Žerjavića spominju se: *O postanku covjecje duse* (1870.), *Nepogresljivost papina* (1870.), *Placetum regium, Covjek majmun*, I–II (1872, 1873.).

109 Poznato je da razdoblje bistričkih hodočašća počinje na Bijelu nedjelju (Mladi Uskrs) zavivom Duha Svetoga (hodočasnici iz Gornje Stubice), zatim slijede duhovsko, varaždinsko, zagrebačko, margaretsko proštenje, zatim proštenje o Sv. Jakovu i sv. Ani, o Gospi od Anđela (Porcijunkuli), o Velikoj i Maloj Gospi.

ljeni veliki građevinski radovi (graditelj F. Schmidt i arhitekt Hermann Bolle): crkva je vanjstinom dobila nov izgled (arkade, novo svetište, sakristija, oratoriji), u uređenju unutarnjosti crkve sudjelovali su kipari i slikari (Ivan Rendić, Ferdo Quiquerez, Dragutin Morak i dr.), a 3. lipnja 1883. — kako je spomenuto — nadbiskup i kardinal Josip Mihalović blagoslovio je veliki oltar na radost vjernika, hodočasnika i župnika Jurja Žerjavića. Kako biva uvijek, tako su i sada uglednici hrvatskog javnog života imali svoja mišljenja o izgledu novog Marijina svetišta: jedni su hvalili (J. J. Strossmayer, B. Šulek, I. Kršnjavi, K. Vojnović, M. Pilar i dr.), drugi su kudili (Đ. Szabo, Vj. Noršić, D. Kniewald i dr.)¹¹⁰.

Vanjski razvoj i uspješnost ovoga razdoblja završava I. svjetskim ratom. Tada u povijesti hrvatskog naroda i naše Crkve nastaju nova vremena, a na čelu zagrebačke nadbiskupije našli su se domaći sinovi koji su štovanje bistričkog Marijina kipa nosili i kao dio svoje osobne povijesti, života, uspomena, nade i pouzdanja. Čini se da to razdoblje nije završeno. Uz nadbiskupa A. Bauera u tom razdoblju posebice je oko Bistrice bio zauzet nadbiskup i kardinal Alojzije Stepinac: hodočasnik, obnovitelj, propovjednik i Marijin štovatelj. Pokušaji da se zbroji što je sve učinjeno 1950–1980. jamačno nije potpuno u knjizi J. Buturca¹¹¹ jer se dnevice ponešto učini u prošteništu i okolo njega.¹¹² U izgradnji je Kalvarija (križni put), izgrađena je dvorana za ispovijedanje, konačište za svećenike, a treba još niz pitanja riješiti, mnoge poslove obaviti.

Međutim, u najnovijem razdoblju prošteništa istaknuta je posebice najvažnija i najznačajnija sastavnica — duhovnost, vjersko-duhovna obnova i duhovno značenje bistričkog prošteništa.¹¹³ Svojim zalaganjem, zauzetošću i pobožnošću prema Mariji pečat najnovijim zbivanjima u Mariji Bistrici daje nadbiskup i kardinal Franjo Kuharić. Prošteništa je u najnovije doba vrlo posjećeno i ustaljuje se kao opće-hrvatsko narodno svetište s preko 300.000 hodočasnika godišnje.

7. ZAKLJUČAK

U ovom se radu željelo upozoriti na zauzetost i skrb zagrebačkih biskupa i bistričkih župnika oko bistričkog prošteništa. Arhivska je grada ipak ostala nedovoljno proučena jer je rasuta u mnogim bilješkama s kanonskih pohoda i drugim spisima; u raspravama i člancima ima također niz podataka kao i u povijesti bistričke župe i njezinim službenim knjigama. Radi preglednosti i slijeda misli rad je razdijeljen u sedam poglavlja u kojima se uz potrebni oprez spominjalo lju-

110 Usp. D. Szabo, *Kroz Hrvatsko zagorje*, Zagreb, 1939, 168–170. — D. Kniewald, *Crkvena umjetnost u Hrvatskoj, Croatia sacra, XI–XII*, Zagreb, 1943, 259.

111 BMB, 64–66.

112 Donedavno su u Umjetničkom odboru za opremu svetišta Marije Bistrice bili: D. KNIEWALD, I. KERDIĆ, I. BACH, K. HEGEDUŠIĆ, AI. FREUDENREICH, P. JESIH. *Zatim je bio Odbor za obnovu Marije Bistrice* (P. LONČAR, D. HREN, J. KOCIJANIĆ, AI. FREUDENREICH), svaki je na svoj način pridonosio uređenju i izgledu prošteništa.

113 Oskudno u BMB, 79.

de, pojedine crkvene poglavare i župnike koji su pridonosili razvoju Marijina prošteništa. Željelo se više isticati duhovne značajke, odrednice i sastavnice u životu bistričkog prošteništa, ali je većinu rada ispunila građa o otkriću kipa, razvoju i obrani prošteništa. No ovaj rad nije monografija nego zamisao o većoj raspravi; više je prilog poticaju za očuvanje i punu duhovnost Marije Bistrice kao Marijina svetišta, mjesta u kojem su se tijekom tri stoljeća susretali i nalazili svi kojima je „Majka Božja ovdje otrla suze s očiju bijednih i nevoljnih, (...) boli utazila u srcima, (...) pomogla u svakovrsnim nevoljama”.¹¹⁴ U tri stoljeća biskupi i župnici su po svojim mogućnostima, a poglavito po svojim raspoloženjima, u određenim društvenim uvjetima čuvali prošteniste u Bistrici i pridonosili njegovu razvoju. Po podacima se čini da je najviše učinjeno u Mariji Bistrici tijekom XX. stoljeća.

Željelo se na to upozoriti građom i literaturom koja je zabilježena u popisu na kraju rada.

LITERATURA

Popis važnijih knjiga korištenih u radu

1. *Bojničić, I.* Darovnice kralja Ferdinanda I, Zagreb, 1906.
2. *Buturac, J.* Natalitet u Zagrebačkoj nadbiskupiji 1928–1936, *Katolički list*, 1939, br. 9.
3. *Buturac, J.* Žiteljstvo Zagrebačke nadbiskupije kroz 150 godina, *Katolički list*, 1941, br. 26.
4. *Buturac, J.* Marija Bistrica 1209–1980, Marija Bistrica, 1984.
5. *Buturac, J.* – *Ivandića, A.* Povijest Crkve katoličke među Hrvatima, Zagreb, 1973.
6. *Dukat, Vl.* Život i rad župnika Ivana K. Krizmanića, *Rad JAZU*, knj. 191, 1. 67.
7. *Farlati, D.* Illyricum sacrum, I–VIII, Venetiis, 1751–1819.
8. *Hirc, D.* Prirodni zemljopis Hrvatske, knj. I, Lice naše Domovine, Zagreb, 1905.
9. *Horvat, J.* Kultura Hrvata kroz 1000 godina, II. Zagreb, 1942.
10. *Hrg, M.* – *Kolanović, J.* Kanonske vizitacije zagrebačke (nad)biskupije. *Croatica christiana periodica*, VI(1982.), br. 10, str. 116–168.
11. *Katona, S.* Historia metropolitanae ecclesiae Colocensis II, Colocae, 1800.
12. *Kniewald, D.* Crkvena umjetnost u Hrvatskoj, *Croatia sacra* XI–XII, Zagreb, 1943.
13. *Krčelić, A. B.* Historiarum cathedralis ecclesiae Zagradiensis partis primae, tom. I, Zagreb, 1770.
14. *Krčelić, A. B.* Annuae sive historia ab anno inclusive 1748. et subsequis (1767.) ad posteritatis notitiam, Zagreb, 1901.
15. *Pray, G.* Historia regum Hungariae cum notitiis praeviis, Buda, 1801.
16. *Ritig, S.* Jubilejska kruna Majke Božje Bistričke, Zagreb, 1935.
17. *Rački, F.* Popis župa, *Starine JAZU*, IV, Zagreb, 18.
18. *Sabljar, V.* Miestopisni riečnik Kraljevina Dalmacije, Hrvatske i Slavonije, Zagreb, 1866.
19. *Szabo, D.* Kroz Hrvatsko zagorje, Zagreb, 1939.
20. *Šišić, F.* Pregled povijesti hrvatskog naroda, Zagreb, 1916.
21. *Tkalčić, Iv. K.* Poviestni spomenici Zagrebačke biskupije, Zagreb, 1873.
22. *Vežić, M.* Pomoćnik za javnu upravu, Sbirka upravnih zakona i naredbi (...), Zagreb, 1887.

¹¹⁴ Kl, 1942, br. 29, 16. srpnja.